

له باکووری پۆژهه لاتی رهواندوز له سه ر سنوور میلیکی نووسراو به ناوی کیله شین هه یه . نووسینه که که به ناشوری و ئورارتویی نووسراوه به شیکه له مێژووی پروداوه کانی کۆتایی سه ده ی نۆیه می پیش زاین و سه ره تای سه ده ی هه شتم . ناوچه که و ناوچه کانی نزیک و دورتر له و سه رده مه دا مملانه ی نیوان ده ولته ی ئورارتو و ناشوریان به خۆوه بینبوو

میلی کیله شین

له ناوچه ی رهواندوز - شنو*

وه رگیپان له فه ره نسییه وه

پیشه کیی وهرگیپان

ئه م باسه وهرگیپانی به شی حه وته می کتییی Mission Scientifique en Perse به رگی چواره م سالی (1896) له نووسینی شوینه وارناس و گه رۆکی فه ره نسی ج . دو مۆرگان J.de Morgan که بو خۆی ها تبوو ه ناوچه که . ئه م وهرگیپانه ش لاپه ره (261-275) ی گرتۆته وه ، له کاتی که دا لاپه ره کانی دوایه مینی باسه که م وهرنه گیپا (واته : 275-283) چونکه باس له شتی تر ده کات وه ک باسی ئه و دهر به ندانه ی بو جووله ی له شکره ناشورییه کان گرنگ بوون ، هه ره ها شه ری ناشورییه کان له چه ند شوینی که له ناوچه ی کیله شینه وه دورن و که لای نووسه ر ناشورییه کان له دهر بنده که ی کیله شینه وه گه شت بوونه ئه و ناوچه ی هه ره ها نووسه ر ژماره یه که هه له ی مێژووی کردوه که چاککردنیان باسه که دورودریژتر ده کات جگه له مانه ش و سه به اهرت به م به شه ی وهرمگیپاوه چه ند م بو کراوه شتم زیاد کردوه یان شتم راست کردۆته وه .

ئه م باسه ریک یه که سه ده ی به سه ردا تییه ریوه و دوایه دوا ی ئه وه چه ند باسیکی باشتراو کرانه ته وه که ته نیا یه کیکیانم لایه ئه ویش باسی که به عه ره بی له گو قاری سومر (به رگی 8 به شی یه که م 1952 ل 53-71) له نووسینی (دکتۆر مه حمود ئه لئه مین) هه و که خۆی دوو جار چوه بو شوینی میله که و بینوییه تی . ئه م باسه ش له هه ندیک پرووه جیاوازه له باسه که ی (دو مۆرگان) و به تایبه تی له وهرگیپانی نووسینی سه ر میله که .

دکتۆر مه حمود هه ر دوو ده قی سه ر میله که ی به یه که ده ق زانیوه ، یه کیکیان به ناشوری و ئه وه ی تریان به زمانی خالدی (زمانی خه لکی ئورارتو) که ئه مه رای که سانی تره ، به لام دو مۆرگان و که سانی تر دوو ده قه که به دوو ده قی جیاوازه ده زانن . له په راویزه کانی خو شه مدا ئه و وهرگیپانه ی دکتۆر مه حمود هی نا بووی ده نوو سه مه وه . دکتۆر مه حمود ناوی باسی که ده هی نیی و ده لی ت نو یترین و باشت رین لیکۆلینه وه یه له به اری میله که (ناشکرایه نو یترین باسه له کاتی ئه ودا) به لام به داخه وه ده ستم نه که وتوو ه ئه گینا ئه وم وهرده گیپا :

M. de Tseretheli, en; Revue d'Assyriologie, 30, 1933, p.7ff

بوئه وه ی خو ینه ریش فیکره یه کی هه بی ت له به اری سه رده م و پروداوه که ی سه ر به میله که به چه ند دیریک و به کورتی ده لین :

له سه رده می پادشای ناشوری ناشورناصیرپالی دووه م (883-859 پ. ن) ده ولته ی ئورارتو له سه ر ده سستی (ساردور) ی یه که م دامه زرا . تا ئه و کاته ش ولاتی نا ئیری ناودار بوو ، به لام له وه به دوا وه ئورارتو فراوانکاری بی به ریا ده کردو ئه مه ش بووه هۆی پیکا چوونی نیوان ئورارتو و ناشورو له م شه پرانه دا نه ک هه ر دوو ده ولته ته که راسته وخۆ شه پران ده کرد به لکو

* له گو قاری (رامان) دا بلا بوته وه ، ژماره 31، 1999/1/5، 186-180.

رێگه که به جۆریک بوو چاومان به گیانداریک نه کهوت. زووتر کوچه رهکان بهرزاییهکانیان جی هیشتبوو، کاروانهکان نه یانده و پرا له م رێگه یه دا ژیا نی خویان بخه نه مه ترسی و له مه وه چه ته کان پرویان کردبووه نه و رێگایانه ی ها توو چووی زیاتریان له سه ره .

(هه ی) (1550) مه تر به رزه ، که واته ده بوا یه (1310) مه تر سه ربکه و تینایه تا بگه ی نه میله که . تووله رێگه که وشک و پر له چه و بوو . هه ندیک جار شیو له ته نیشتدا هه بوو ، به لām له گه ل نه وه شدا و به هو ی نیسته ره کانمانه وه هه لگه پانه که خیرا بوو ، نزیک سه عات ده ی به یانی پانزه کیلومه تره که مان پری که نیمه ی جیا ده کردوه له شوینی مانه وه مان . پاشان ده ستم کرد به دروستکردنی قالبه که وه به دوو سه عات ته و او بوو ، به لām به داخه وه خو ی هه شتی تشرینی یه که م له و بهرزاییا نه دا نه و گه رمه زۆره نه بوو و قالبه که به هیواشییه کی پشت ساردکه ره وه وشک ده بووه وه .

له نیوه پو وه تا سه عات چواری نیواره کاتی زۆرم هه بو تییدا ته ماشای نه و پانورامایه بکه م که له یادی مرو ق ناچیت و که له ژیر پیکانماندا درپژ ده بووه . له پوژ هه لات ، له و دووره دا ، کیوی (سه هه ند) ، که به به فر دا پو شرا وه ، له نا و ده شته هه لقرچا وه که ی نازربایجاندا به رزبو ته وه ، لای پیکانی شدا ، په له یه کی گه وه ره ی شینی ئاسمانی شوینی ده ریا چه ی ور می در ده خات . پاشان کیوه کانی (موکری) و ده شته کانی (ورمی) هه ن . ئینجا دو لسی (گاده ر چای) به به ردی بیسنوور ده وه دراو وه که لو تکه که یان نزیک له نیمه وه قوت بو ته وه .

له پوژ ئا وادا سه دیمی کیوی دا پو شرا و به سه وزایی که تا دیچه به ره و دابه زین ده چن و له ناسو دا ون ده بن . لی ره و له وی دا دو لیک ی زۆر نزم پشتینی کی زیو در ده خات که له ژیر خو ردا ده بری سکی ته وه و دو له که ی هه لکه ندو وه . نه م ته نیاییه سه وزیا وه ش بریتییه له نا و چه ی ره و اندوز .

ده و رو به ری سه عات چو ار کاتی ک خو م ئاماده ده کرد بو نه وه ی شه و له ده ره بنده که به ری نه سه ر ، خانه که پارایه وه ده ست له و نیازه هه ل بگرم ، خانه که وتی به درپژایی پوژ یاریی به ژیا نی خو ی ده کرد و دا وای کرد حساب بو چاره نووسی منداله کانی بکه م .

نه متوانی به رگری بکه م ، نه ک له به ره نه وه ی نه رم بوو بیتم ، چونکه هه موومان دوو چاری هه مان مه ترسی بوو ی نه ته وه ، به لکو له به ره نه وه ی نه م پارانه وه یه پیشه کی و ئینزاربوو بو هه له اتنی خانه که و دوو تاقه خز مه تکاره که که ما بوون ، جگه له وه ش خانه که نه وه ندی کرد بو پاراستنی سه ری خو ی له حال ته ی کاره ساتدا ، هه رچه بنده ره نگه خو ی ریک خه ری په لاماریک بی ت .

نه م حساباته وایان لی کردم قالبه کان ، که به ته وای ته پ بوون ، دا بگرم . نه م قالبانه مان به باشی له نا و پیخه فه کاندای پیچایه وه و ده بوا یه خو م و پییر قازان تا گونده که بمان بردنایه .

گه پانه وه که سه عات ده ی شه و بوو . به شی گه وه ره ی که لو په له کانمان له رپگه دا مانه وه ، به لām قالبه که پاریزرا و بوو ، نه م رو نوسخه ی لیگیرای زوری نه م قالبه له موزه خانه کانی نه و رو پادا هه ن .

به هو ی بایه خ پیدانی ئی بییر Hébert ، چاکه ره وه ی موزه خانه ی نه تنوگرافی (تروکا دیرو) ، هاوشیوه ی میله که به بۆره که له سه ر قالبه که ی من کران ، نه م قالبه ش به کاملی گه شتیوه پاریس ، سوپاسیش بو نه و مشوور خو اردنه ی خو م که هه میشه له گه شتکردندا قوتوویه کی پانی گه وه ره ی زینکا ویم پییه که تایبه ته به هه لگرتنی قالبه کان .

هه ر نه وه ندش نوسخه کانم گه یشتنه پاریس ، (شیل) نووسینه کانی نه قل کرد و وه ریگیران . پیویستیشه مونا قه شه ی لیها تووییه زۆره که ی ها وولا تییه که مان نه که ی ن .

هه ره ها من ناتوانم له غه ری نه قل کردنی لی کۆلینه وه که ی شیل له Recueil des travaux (به رگی 14 ، ل 154 به دو وه) شتیکی با شتر بکه م که نوو سه ره که خو ی پیشه کییه که ی نه و به ره مه ی راستکردو وه .

میلس کیلهشین

[ئه م چه ند دیره ی خواره وه له نووسینی (شیل) ن/ وهرگیر]

پۆلنسن سالی (1841) باسی هه بوونی میلیکی له دهر به ندی (کیلهشین) کردبوو، ئه م میله یه که مه پرویه کی نووسینی له سه ره، ههروه ها میلیکی دووم که چوار فه رسه خ (= بیست کیلومه تر/ وهرگیر) له دهر به ندیه که وه دووره. بلاو (سالی 1858) قالیکی له دهر به ندیه که وه گواسته وه که نووسینیکی (وانی) * ی له سه ره و (سایس) بلاوی کرده وه.

سالی (1891) دو مۆرگان نووسینیکی جووتی له هه مان دهر به ندیه وه نه قل کرد که به شیکی (وانی) یه و هاو جووتی ئه وه ی (بلاو) وه ئه وه ی تر (شیوه ئاشوری) یه و به ته واوی ئویه.

ئایا میله که ی دو مۆرگان جیا بو له میله که ی پۆلنسن و له وه ی بلاو؟ به به راورد کردنی زانیارییه جوگرافییه کانی ئه م که سانه دهر ده که ویت میله که ی دو مۆرگان جیا واز نییه له وه ی بلاو و له میله یه که مه که ی پۆلنسن و که وا به م پییه ئه م دوانه ی دوایی له نووسینه (ئاشوری شیوه) که ی سه ره رووی دوومه میله که نه گه یشتبوون.

ئه مه بوو که لیمان Lehman به باشی دهر یخستبوو.

میلی دووم که پۆلنسن باسی کردبوو له لایه ن (زیمینیس) وه Ximénès و له سه ر نکای من له حوزه یرانی (1894) بینه راو که بۆ یه که م جبار قالیکی وهرگرت و له هه مان کاتدا جاریکی دیکه قالیکی ئه وه ی وهرگرت وه که پیه شتر بلاو به نات ه واوی و دو مۆرگان به ته واوی قالیبه که یان وهرگرتبوو.

ئه م میله دوومه له (تۆپزاوا) دا هه یه ئه ویش گوندی که نیو سه عات له (سیده کان) وه (7) دووره. ئه م میله له به ششی سه ره وه یدا چوار گۆشه یه وه وک میله که ی دیکه خه ر نییه.

میله که مه تریک و (11) ساننیمه تر به ره و (70) ساننیمه تر پانه و (33) ساننیمه تر ئه ستوره. به رزی قاعیده ی میله که ی نزیک (30) ساننیمه تره و لاکانی هه ر دوو پروی قاعیده که ی (92) ساننیمه تر به مه تر و (16) ساننیمه ترن.

له نووسینه که چه ند دیره ی له ملا و له ولا ماونه ته وه و به حال به سن بۆ پیرا ددان له سه ره ئه وه ی به زمانی (وانی) نو سرا وه ته وه، پروه که ی تری میله که ش ته وا ماندوو.

ده قه ئاشوری یاخود (ئاشوری شیوه) که (42) دیره و به زمانی ئاشورییه. نووسینه که ه ی دوو پادشای توشیا Tušpa (وان) ه (8)؛ ئیشپوئینی Išpuini و مینوا Menua ی کوپری و پیشکش به خالیدی Haldié خودا وه ندی شاری مو صاصیر Muṣaṣir کرا وه. ئه م نا وانه ش پیه شتر به وه ی نووسینه وانی و ئاشورییه کانه وه ناسرا ون. ئینجا لیروه ده ستنیشا ن کردنی شوینی شاری مو صاصیر ئاسانه (9). پیویسته با وه پ به وه بکه ین که ئه و شماره پایته ختی پادشانی شینیکی سه ره به خۆ له سه ر ده می ئیشپوئینی و مینوا نه بوو. نووسینه که مان ناوی هیه چ پادشایه کی مو صاصیر ناهینیت، ناوه رۆکی نووسینه که ش سه ر شتیکی ئایینی و نه زری * هه یه و به هیه چ شیوه یه ک میژوی نییه.

(ده قه که): رووی A (10)

- 1- ... بۆ خودا وه ند (خالیدی) ی شاری مو صاصیر. ..
- 2- ... ئیشپوئینی، کوپری شاردور Šardur، ئاغا ی گه وه [پادشای به هین]. ..
- 3- ... پادشای ولاتی نایری Naīri، پیاوی توشیا، بۆ خودا وه ندی شاری. .. (4)
- 4- ... مینوا، کوپری ئیشپوئینی. پیاوی ...

* (وانی، قانی) واته خالدی یان ئورارتویی و له ناوی دهر یا چه و شاری وانه وه وهرگیرا وه/ وهرگیر.

* له گۆقاری راماندا هه له چنی گۆقاره که وشه ی (نه زری) واته (نذری) به (نه زه ری) زانی وه له سه ره ئه م ته ساسه وشه که یان کردۆته (تیۆری) که دیا ره ئه مه هه له یه/ وهرگیر.

- 5- ... ی شارێ توشپا، بۆ خالیدی و بۆ هه موو ...
- 6- ... په رستگه ی بچوکی خوداوهنده که و ئه م له وحه بۆ به گه و ره زانی نی ... [دروست کراوه].
- 7- ... ئیشپوئینی، کوپی شار دور ...
- 8- ... ی "beli" به جوانه کان، "bibu" یه کی جوان ...
- 9- ... ی ... ی بروئزی، هه زار، قاپی بروئز، هه زار ...
- 10- ... bibu یه کی گه و ره ... [پیشکesh کراوی هه یه].
- 11- ... ی خوداوه ند خالیدی ... خوداوه ند خالیدی ...
- 12- ... bibu یه کی بۆ پیشکesh کرد، هه زار و هه زار و دوو سه د * * پۆشاک ...
- 13- ... گا، مه پ ...
- 14- ... به کان ... کاتی که به نا مه بوونی خالیدی ...
- 15- ... خوداوه ندی موصاصیر هاتبوو، ئیشپوئینی کوپی شار دور ...
- 16- ... پادشای به هی ز، پادشای خه لکان، پادشای ولاتی نائیری، پیاوی توشپا ...
- 17- 18- ... ئه م خوداوه ند خالیدی یه و ... به کانی (شیوازی مییانه *) و هه موو ئه وانه ی که له سه ر ...
- 19- ... ده رگا کانی خالیدی ی ولاتی ...
- 20- ... و ئه وانه ی ... (شیوازی مییانه) له ناو شارێ موصاصیر، له ناوه راستی ده رگا کاند ...
- 21- ... ی خوداوه ند خالیدی bibu به که م به رز کرده و، وه ک خزمه تکاری کی ملکه چ.
- 22- ... و هه موو ... کاتی که به نا مه ده یی خالیدی ...
- 23- ... له شارێ موصاصیر هاتبووم ...
- 24- ... ئیشپوئینی کوپی شار دور ...
- 25- ... مینوا، کوپی ئیشپوئینی ...
- 26- ... bibu ی خوداوه ند خالیدی ته و او کرد ...
- 27- ... و ... هکه ی bibu، له ناوه راستی ده رگا کانه وه ...
- 28- ... ی خالیدی به رز کرده وه.
- 29- ...
- 30- ... کاتی که به رزم کردبو وه ...
- 31- ... له سه ر به رد ... نه قشم کرد.
- 32- ... له ناوه راستی شارێ موصاصیر دایه ...
- 33- ... ده رچووم. کاتی که bibu به که م به رز کردبو وه ...
- 34- ... له ناوه راستی ده رگا کانی خوداوه ند خالیدی وه ... من ...
- 35- ... (دیری 35 تا 42 هه ن، به لام وهرنه گێردراون/ وهرگێری کوردی).

(11) تیپینی له سه ر ده قه که

* واته 2200/ وهرگێر.

* واته (... به کانی) لێره دا شیوازی (می - مؤنث) ی هه یه / وهرگێر.

- 1- ناوی (خالدیی) م به بی تیهه لکیشتان خویندهوه * نهوش به یادی خالدیا Haldia ی سارگون * * . له م سهردهمه دا (= سهردهمی دروستکردنی میلهکه) ناوی خوداوه ند باگماشتو Bagmaštu نییه⁽¹²⁾ .
- 2- (دیری 8)⁽¹³⁾ : beli وهك زاراو یه کی (وانی) ناسراوه . به یی دهقه که مان ده بییت باس له شتیکی قوریانی بییت . (...) هه مان شتیش بۆ وشه ی bibu که له م دهقه دا زۆر دووباره ده بییت هوه . له گه لّ نهوش داوا له ژماردنیکه دهستکه وتی شه پردا له نیوان زیرو زیو نه مه هیه : bi-bu-di-id gu-ši-i . (سایس) نه مه به قاپی برونز (شیوه ی کو) وهرده گیریت .
- 3- (دیری 18)⁽¹⁴⁾ : نه مه یه که م چاره له م نووسینه دا له باره ی (دهرگاکانی خوداوه ند خالدیی) وه قسه کراییت . نایا نه م ده رگایانه (بینا ن)، په رستگه ی بچوک (شوینی نوژکردن) ن، میلی نووسراون؛ ئیقیرنا Hyvernat پشتگیری له م واتا دوایه مینه دهکات نه ویش له (تیبینی له سهر جوگرافیا و میژوو ی ئه رمینیای کۆن، لا په ره 526)، ههروه ها له گه شتی (له قه فقاسه وه بۆ که نداوی فارسی) ی مسیو میوللهر . زیمونیس Müller-Simonis .
- (رووی B ی میلهکه: لیره دا ته نیا خه تی میخی و هیما گوپین هه یه وه دهقه که وهرنه گیر دراوه / وهرگیر)⁽¹⁵⁾ .
- پاش به ره مه کانی شیل، بلیک Bleck و لیمان لیکو لینه وه یه کی زۆر خویشیان پیشکش کردو که تیایدا سه لماندیان که وا نه و میله ی قالبه که یم له نزیك (شنۆ) وه وهرگرت هه ره وه ی (بلاو) ه .
- پیشتر وتبووم که وا هه له ی (شیل) له (Recueil) دا ته نیا به هو ی لیك حالی نه بوونه وه رووی دابوو . به لگه ی نه و دوو به ریزه له سهر نه ساسی به لگه جوگرافی و زمانه وانیه کانه و به ته واوی به لگه یه کی راسته .
- به لام به شتیکی سوو ده خشی ده زانم لیره دا وهرگیرانی لا په ره دوایه مینه کانی (یادداشت) ی بلیک و لیمان بجه مه پروو . میلی کیله شین نه وه ند هه بابسه تی هه له ی زۆر سوو که وا پیویست دهکات بلاو کردنه وه ی دوایه مینی به هو ی هه موو به لگه نامه کانه وه پۆشن بکریت .
- (لیره وه به دواوه په راویزه و دو مورگان له سهر چاوه که ی بلیک و لیمانه وه وهریگرتوو / وهرگیر) .
- چیگه ی داخه که زنجیره هه له ی سهر به دروستکردنه وه و بلاو کردنه وه ی دوو نووسینی میله که ی (کیله شین) ی شنۆ هیشتا ته واو نه بوون .
- (سایس) ماوه یه کی که م پاش بلاو کردنه وه ی به ره مه که ی (مورگان - شیل) به دنیا یه کی زۆره وه نه و فیکره یه ی ده رپری که ئیمه به رامبهر ده قی کدا ین که له دوو زمان پیکه اتوو وه هه مان دهق شتیک ده گیریت هوه به هه ردوو زمانی (وانی) و زمانی ناشوری .
- قسه که ی (سایس) له سهر نه و نه ساسه یه (هه رچه ند هه مه لیکو لینه وه یه کی فراوانتری پیویسته) که چه ند برگه یه کی دیاریکراو که له هه موو نووسینه کانی میرانی (وان) دا باون له ناو نه م دوو نووسینه دا هه ن . ناشکرایه نه گه ر پیکه اتی زمانه وانیه ی (خالدی) به ناسانی له ناو شیوازه ناشورییه که وه بنا سرت هوه نه و به ناسانی ده توانریت و اتاکانیان بزانی و له مه وه کیلی زمانی خالدیمان دهستبه ویت ، به لام نه مه بهس نییه بۆ پروو کردنه وه ی ناوه روکی دوو دهقه له یه کچوو که .
- به راوردیکی ساکاریش له نیوان ناوی که سه کان که له هه ردوو نووسینه که دا ده رده که ون ناشکرای دهکات ناوه رو که که یان چه ند خالیکی که می به یه گه یشتنیان هه یه .
- به م شیوه یه ش نووسینه خالدیه که به پال ناوی خوداوه ند خالدیس Khaldis که زۆر دووباره ده بییت هوه ، خوداوه ندیک به ناوی ئالیدیس Aldis باس دهکات و که له نووسینه ناشورییه که دا ده رناکه ویت . له وهش زیاتر، نووسینه

* واته ناوه که ی نه کردۆته خالدی - به (ئ) ی دریتۆ ته ویش له ته نجامی تیهه لکیش کردنی دوو بزوینی کورتی ئی i پاشان ئی e که پیکه وه ده بنه ئی e دریتۆ / وهرگیر .

** واته سارگۆنی دووه می ناشوری ناوه که ی وا نووسیه: خالدیا / وهرگیر .

(لێره دا پهراویزه که سی بلیک و لیمان تهواو بسو، لیره شهسهوه واتسه لاپهسه 275 تسا لاپهسه 283 (دومۆرگان) باس له دهر بهنده کانی ناوچه کهو باس له پروودای سهردهمی ئاشوری و ناوی شوینه کان... تاد که وهک و تمان به پنیویستیان نازانین چونکه دوورن له مهسه له کهو هه ندیک هه له یان تیدایه/ وه رگیه).

پهراویزه وه رگیه (جگه له وانه له بنی لاپه ره کانداهه)

1- دو مۆرگان نووسیویه تی Gader ههروه ها وشه که ی به عه ره بی نووسیوه (کادر) و سی خالی خستوته سه ره پیتی (ک). (دو مۆرگان) بۆ دهر به ندی کیله شین وشه یه که به کار ده هیئت که ده شیته به (که لی) وه رگیه دردیته خوشم وشه ی (دهر به ند) م به کاره ی ناوه چونکه نازانم نه و شوینه دهر به نده یان که لی.

2- نه مهش به پیچه وانه ی وه سفی (دکتۆر مهحمود نه له مهین) که چوو بووه ناوچه که. (دکتۆر مهحمود) ده لیته ناوچه که ی نه من و ناشتی تیدایه وه ده لیته نه پولیس وه نه چه کمان پی بوو و چه ندین جار له گه له مسته ر (رالف سولیکی) له تاریکی داو به دریزی چه ند سه عاتیکی زۆر بۆ خواردن هیان دهرۆیشتین وه شگه پراینه وه بی نه وه ی که سه ریگه مان پی بگریته، ههروه ها باسی ریژگرتنی شیخیکی نزیک (سیده کان) بۆ یان، (ل/62 پهراویزه)، پاشان باسی شیخی عه شیره ته کانی (برادۆست) ده کات که جیگه ی ئیجابه کۆمه له که ی پرۆفیسۆر (کامیرون) بوون. بیگومان (دو مۆرگان) له گه له (قازان) ی قه شه که دین بۆ ولاته که مان وهک نه وروپییه کی ((پیشکه وتوو)) و ((بالا ده ست)) دین و نازانین چون رهفتاریان له گه له خه که که کردبوو. بۆ خوشم که باسه کانی نهوم وه رده گیه هه ستیکی خراپم بۆ دروست ده بوو.

به هه ره حال وه سف کردنی کورده کانی نهوی به ده مارگیه له جیگه ی خویدا نییه چونکه (شولتز) ی قه شه که به ده ستی نه وان کورژابوو و غه یری نه وه له وانه ی گه یشتبوونه ناوچه که مه به ستیکی له سه داسه د پاکیان نه بوو. سه یریشه که (دو مۆرگان) نه مه بلیته له کاتی که داو له هه مان سهرده مدا ولاته که ی خوی به ئاگرو به ئاسن هه ولی گۆرینی که سه یه تی خه لکی جه زایی ده دا، له فهره نگی نه وروپییه کانداهه مه ناوتریته ده مارگیه، به لام نه گه ره میلله ت دیفاع له که سه یه تی خوی بکات و ته گه ره بکه ویته کاری نه وروپییه کان تۆمه تی ده مارگیه ناماده یه. له م سهرده مه شاندا دوو وه سفی (توند ره و) و (تیرۆریسته) جیگه ی وه سفی (ده مارگیه) یان گرتوته وه، که دیسان به زۆری به ته نها بۆ فه زایه کی موسلمان به کار دین.

وه سف کردنی کورده کانی سنووریته به تالانکه ره و ئازاوه چی ناریکه له گه له وه سفی پاش ده یان سالی (دکتۆر مهحمود) و تۆمه تی که سیکه له واقع بی ناگایه.

نه وه زعه ده گه ریته وه بۆ تیکچوونی باری ده ولته تی عوسمانی که به شیکی نه م تیکچوونه به هوی ده ستیوه ردانی نه وروپا له کاروباری نه وه ده ولته ته بوو، یه کیکیش له مانه فهره نسا، ولاتی نووسه ره که. به لام له لایه کی تره وه ده بیته بزانی که راپووت و تالانکاری له کورده ستاندا هه بووه به زۆری له سه ره ده ستی ژماره یه که له کۆچه ره کان، که له شارستانیه وه دوور بوون، ده کران. نه مهش نه وه ناگه یه نیته هه رچی کۆچه ره یه کسانه به تالانیکار. ههروه ها مه رج نییه نه وه ی کۆچه ره نه بووه کاری راپووتی نه کرد بیته. زۆر پیویسته مرۆقه دان به راستیه کان بنیته و به دوا ی هۆکاره کان بگه ریته له جیاتنی شوینکه وتنی ده مارگیه ی نه ته وه یی.

3- 262 پهراویزه نووسه ره هیه له م شوینه دا نه ویش: زیی بچوکی زه مانی زوو نه مپۆ ناوی که لوی هه لگرتوه (نووسه ره به عه ره بی ده نووسیته: کیلوی و به لاتینی Kialvi) نه ویش له به شی سه روویدا و تا ده گاته دهر به نده کانی ئالان، له به شه خواروه که شیدا ناوه که ی (زه رد) سه روبراری زه رد.

4- (شیل) قه شه یه کی فهره نسییه وه به ره مه می له باره ی مێژووی کۆنی عیراق و ئیرانی هه یه وهک Recueil des Travaux که نووسه ره لیره دا سوودی له وه رگرتوه ههروه ها: Mémoires. Délégation en Perse.

5- شولتز: قه شه یه که هاتبووه ناوچه که وه له ویدا کورژا (1780 زاینی).

6- نهخشهکان به کهرهسهیهکی (مطاط) دادهپۆشرین پاشان ئەمه دهبیته قالب و بۆرهکی تی دهکریت و ئەمه یان دهبیته قالبی پۆزه تیغ. له مه وەرگێرانه شمان بۆ ههردوو شیوهی قالبهکه وشه ی قالبمان به کارهیناوه، واته ئهوهی بۆرهکی تی دهکریت و بۆرهکه که خوشی.

7- (شیل) بهههله ناوی دهبات سیدی خان.

8- شوینی توشپا، پایتهختی ئورارتو ئه و شوینهیه که پێی دهوتری (توبراق قهلهه).

9- (مجیسری نزیك رهواندوز ههیه که جیماوی کۆنی تیادا دۆزراوه تهوه (دوو پهیکهری مرۆق، پهیکهری ئازهل.... تاد) و ناوهکهی نزیکه له (موصاصیر). پروانه باسهکه مان له گۆقاری (پۆشنیری نوێ) که ئاماژه مان بۆ کردبوو.

10- ژماره ی دێرهکان دانانی خۆمان له کاتی کدا شیل پینج پینج دایناون (5، 10، 15،) وەرگێرانی دهقه کهش ناتهواوه له خواره ودا وەرگێرانی باسهکه ی (دکتۆر مهحمود ئەلئهمین) دههینمه وه هه رچه نده جیاوازی ههیه له گه له ئهوهی سه ره وه. بهر له وهش ده لێن که وا خالهکانی دهقه که (...). نیشانه ی هیما ی شکاوه به لام له دێری (105) هه ره وها دێری (7) خالهکانی سه ره تای دێرهکان زیاده ن چونکه شیل ئه وه هیما که مانه ی ته وا و کردوه و ده بوا یه له وەرگێرانی فه رهنسیی بنووسرایه: (بۆ) خودا وه ند ئاشورو خالهکان نه نووسرانایه. وەرگێرانه که ی (دکتۆر مهحمود) به م شیوه یه یه (ل 66):

((پادشا ئیشپوئینی کورپی ساردور، پادشای مهزن، پادشای جیهان و ئاغای شاری توشپا خۆی و کوره که ی چوونه بهرده م خودا وه ند خالدیا له شاری موصاصیرو خانویه ک (په رستگه یه کایان بۆ دروست کرد پاشان ئەم میله یان دانا که نووسینه که ی شایه ته له سه ر ئه وه ی ئیشپوئینی و کوره که ی په رستگه که یان دروست کردبوو. دیاری گرانبه های چه کی جوان و قاپی اقبه کوای "کاپتوککوو" م به رچا و که وتوو که ده فریکه به قه باره یه کی دیاری کراو / وەرگێری کوردی) مس و قاپی تری مسینان پینشکه ش کرد، پاشان زیوو دیاری زۆری تریان له بهرده م ده رگای په رستگه ی خودا وه ند خالدیا، په ره رده گار پینشکه ش کرد تا ژیانان درێژ بکات. پاشان (1112) گوێره که و (9120) به ران و (12480) مه ری میان بۆ پینشکه ش کرد. کاتی کیش له شاری موصاصیر ئیشپوئینی کورپی ساردور، پادشای مهزن، پادشای جیهان، پادشای ولاتی نائیری و ئاغای شاری توشپا هاتنه په رستگه ی خودا وه ند خالدیا و به ناوی خۆیه وه قوربانیه کانی بۆ خه لکه که له سه ر رێگه و لای ده رگا کانی خودا وه ند خالدیا دانا ئه ویش بۆ ئه و سه ره وتنا نه ی که وه ک تاج خستیه سه ر سه ری (ئه مه مان پیتا و پیت و مرگێراوه / وەرگێری کوردی) و بۆ ده وام دان به وه چه ی له دنیا دا. هه ره که سیک ئەم نووسینه ی سه ر ئەم میله تی ک بدات یان زبانی پێ بگه یه نی ت خودا وه ند خالدیا و خودا وه ند ئادا دو خودا وه ند شاماش که خودا وه نده کانی شاری موصاصیرن وه چه ی له سه ر زه وی بسرنه وه ((.

بۆ میلی (تۆپزاوا) و نووسینه که ی سه ریشی که باسی کۆمه ککردنی ئورزانا، پادشای موصاصیر، له لایه ن (روسا) ی پادشای ئورارتوو وه و سه ره که وتنه کانی ئەم و ئاهه نگه کانی پروانه هه مان باسه تی دکتۆر مهحمود، لایه ره 66 به دوا وه.

11- ته نیا چه ند تی بینه یه کمان وەرگێراوه، ئەوانه ش ئه و تی بینه یان نه ن که لاما ن وابوو بۆ خۆینه ر سوودیا ن هه بیته، ژماره ی تی بینه یه کانی ش له دانانی خۆمان.

12- له نووسینه ی تر دا به شیوه ی باگبارتوم Bagbartum به رچا و م که وتوو وه که ژنی خالدیا یه. سه رنج بده که (باگ) له وانیه یه (به گ) بیته که پیده چه ی لای میدیه یه کان وه لای خۆمان واتای ئاغا بدات و لای ئه وان به واتای (خودا) به کاره اتوو ه. کاری هیندو ئه ورو پاییه کانی ش له سه ر ئه و ناو چه یه و له و سه ره ده مه دا شتیکی مه عقوله.

13- دێری (8) واته دێری هه شته می دهقه که.

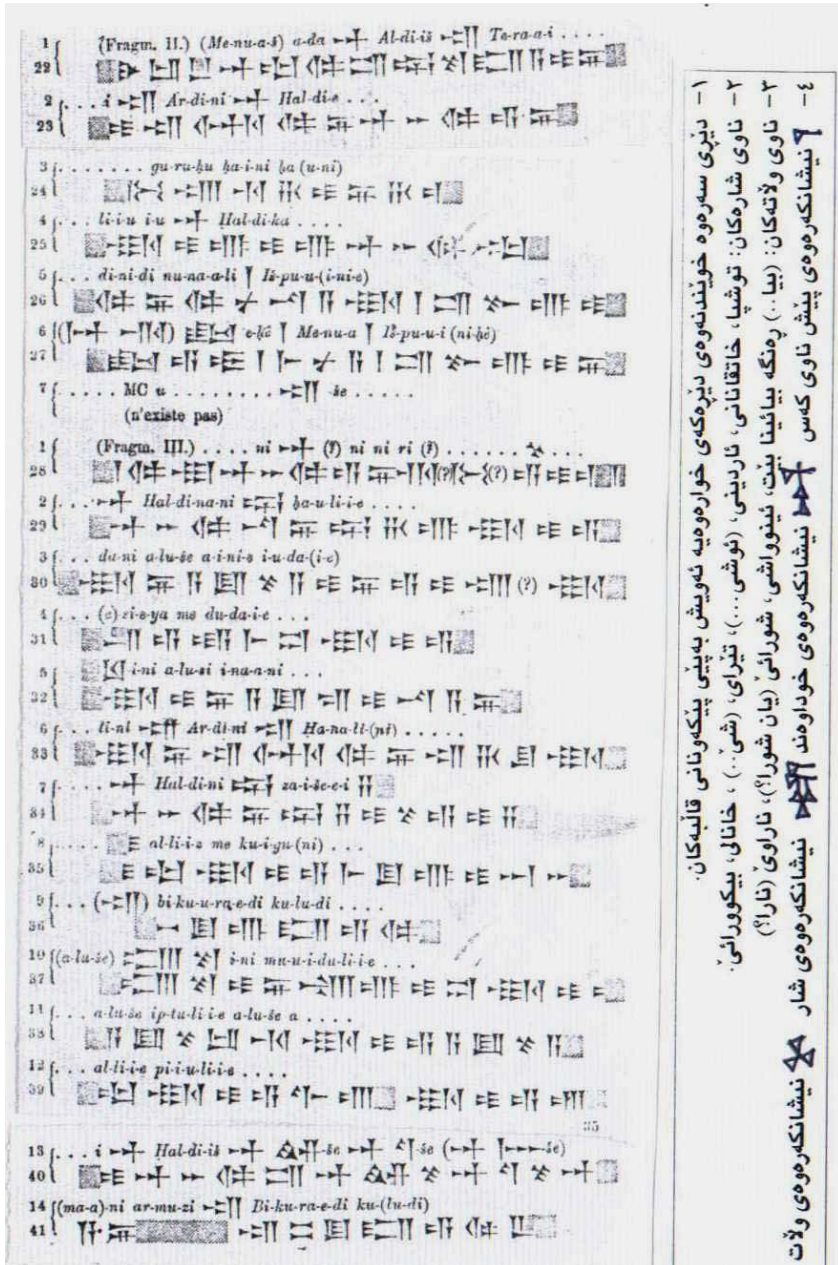
14- بهههله نووسراوه (15) و له سه ر دهقه ئاشورییه که چاکمان کردۆته وه.

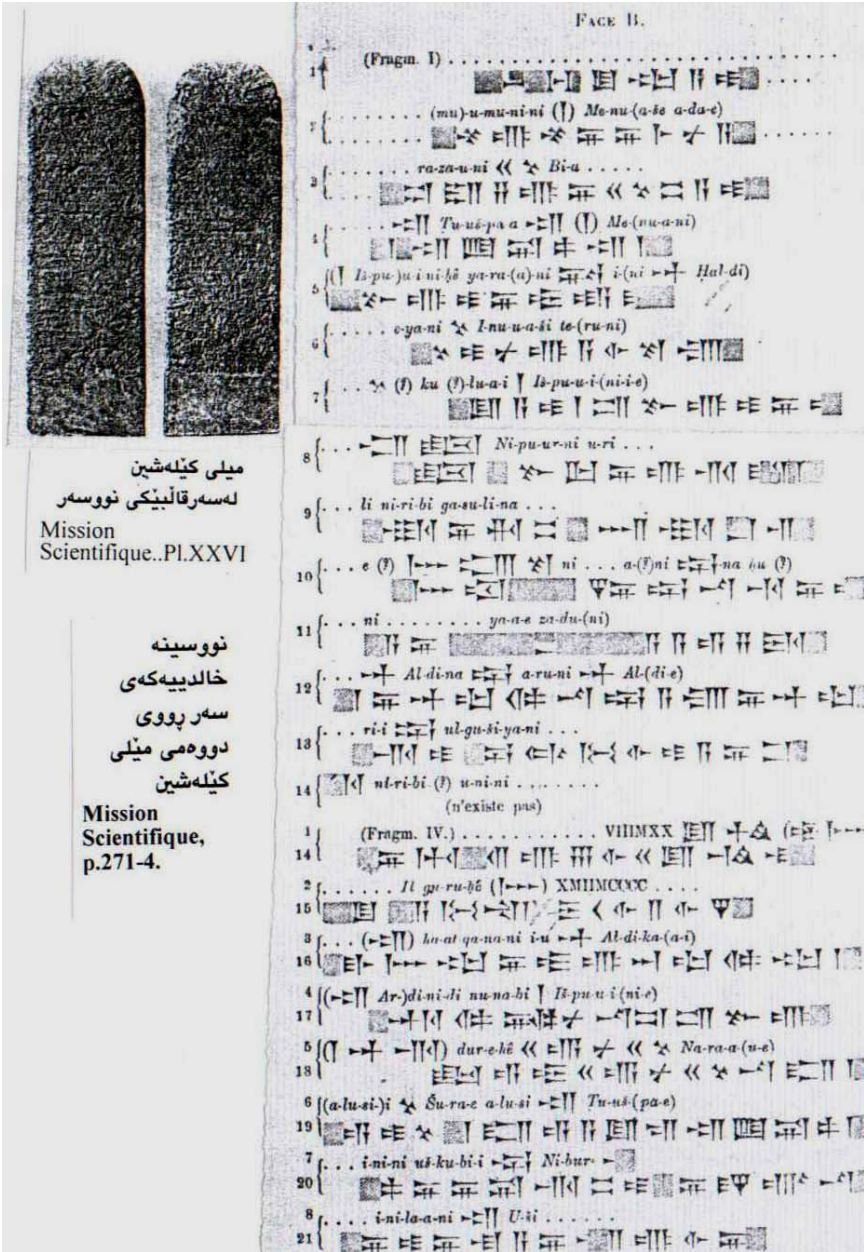
15- پێی ده چه یته باسه کانی (شیل) لی ره دا ته وا و بین. سه به رته به پرووی (B) ی میله که که نووسینه خالدیه که ی له سه ره دهقه که وەر نه گێردرا وه به لکو ته نیا وینه ی نووسینه میخیه که بلا و کرا وه ته وه (که له م باسه دا هه یه). له م دهقه

خالدییهدا ناوی ژمارهیهك شارو ولات هاتوو. لهبهرئهوهشی شارهزای پاشگرهكان له زمانى خالدی نیم نه متوانی دلنیابم له لهفزی تهواوی ناوهكان. بۆ نموونه دهزانم خویندنهوهی ئاردينی راسته بهلام (شیل) diی پيوه لكاندوو بهلام بۆ ناوهكانی تر ئه مه نازانم. بهلام به پيی توانا كه ميك له مانهم له پاشگرهكه يان جيا كردو تهوه ئه وهش به هوى هه ندیک زانیاریی خو مه وه، هه لبه ته ئه گهر وهرگيپرانیکى با شترم لا بوایه پيوستى به مه نه ده کردو وهرگيپرانى دهقه كه له هه موو روويه كه وه با شتر ده بوو. خوینهریش ده توانیته هه موو ناوهكانى ولات، شار، خوا وهنده كان... به هوى نيشانكهره وه كه يان له دهقه كه دا بدوژیته وه.

16 - وهك باسكراوه ناوی (موصاصير) له دهقه ئاشورييه كه دا هه يه، به لام له دهقه خالدیيه كه دا ناوی شاره كه به شيوهی ئاردينی هاتوو.

17 - نووسینی ئایدیوگرامی واته هیماكه يهك وشه نيشان هه دات بۆ نموونه هیماى ئه ستیره (له نووسینی كوئتری میخیدا) واتای وشه ی (خودا وهند) هه دات كه له سومه ریدا (دینگیر) هه و له ئه كه دیدا (ئیلوم) ه.

میلی کیلهشین
له‌سه‌رقالییکی نوسه
Mission
Scientifique..Pl.XXVI

نوسینه
خالدیه‌که‌ی
سه‌ر پوی
دووه‌می میلی
کیله‌شین
Mission
Scientifique,
p.271-4.